

ПРИЗНАЧЕННЯ МЕТАФІЗИКИ: АПОЛОГІЯ НАДЛИШКОВОГО

В статті послідовно обґрунтовано твердження про позаконтекстуальний характер метафізичного знання. Доведено, що метафізика як знання граничного рівня абстракції детермінує контекст, що надає їй статус чистої теорії про універсальні сутнісні основи існування та пізнання світу. Також метафізика як спекулятивний рівень граничних абстракцій визначає загальний контур реалізації та здійснення культури, від конкретно-історичного тлумачення яких залежить зміст культурного простору існування людини. Висловлено гіпотезу, що метафізика культури акцентує константні принципи специфіки людського буття, а ефективність та дієвість рефлексії феномену культури здійснюється шляхом визначення основоположного для певної епохи діалектичного протиріччя. Відповідно, метафізика є вираженою смисловою конструкцією культури, яка продукує певний тип мислення, пам'яті та ідентифікації, тобто суб'єктивності; та соціальності як етико-аксіологічної моделі взаємодії з Іншим. Аргументовано, що класична метафізика з моменту її виникнення і протягом усього довгого, змістовного та продуктивного існування є своєрідною орієнтацією у просторі. Автор доводить, що культура – це збір простору в інтелектуальній конструкції, специфічний характер людського буття у Всесвіті, спосіб перебування людини у світі. Простір у метафізиці культури означає область локалізації «Его» і поле трансценденції одночасно. Аргументовано, що метафізика через простір культури дозволяє емпірично відчувати Всесвіт як Єдине, припускати наявність сенсу. Визначено поняття метафізики культури як сфери філософського дослідження феномену культури в її граничних, позадосвідних, сутнісних принципах історичного розвитку та смислових трансформацій. На основі проведеного аналізу автор резюмує визначення феномену культури як специфічно людського способу освоєння простору та підкорення часу, а свідомості – як топології рефлексивних практик.

Ключові слова: метафізика, метафізика культури, простір, суб'єктивність, соціальність.

Що таке метафізика? В сучасному гуманітарному дискурсі цей термін за емоційними конотаціями відповідає ненормативній лексиці. Можливо, метафізика – це архаїчний витвір колективної свідомості, актуальність якого в сучасному інформаційному суспільстві є вельми сумнівною? Дійсно, існує певна *проблема легітимізації метафізики* як найбільш фундаментального метанаративу нашої ментальності.

Прецедент її виникнення відповідає дихотомії категорій випадкового та закономірного в історичному процесі. В енциклопедії «Британіка» зазначено широко відомий історичний факт виникнення назви «метафізика», а саме «У 1 столітті до н. е. редактор його (Арістотеля – О. Я.) творів дав цьому трактату заголовок *Та meta ta physika*, що означає, приблизно, «ті [тобто книги] після тих, що стосуються природи» [Grayling]. Відповідно, термін з'являється як випадковий, довільний спосіб позначення бібліографічного впорядкування текстів. Поставимо собі за *мету* обґрунтувати необхідний характер цього випадкового прецеденту визначення.

Антична метафізика, як і в цілому філософське раціонально-понятійне мислення, є продуктом демократичного державного устрою, в якому світоглядні принципи та постулати позиціонувалися як предмет обговорення та дискусій. Категорії античної метафізики визначають загальну матрицю як перебігу суспільного життя, так і практик рефлексії культури в широкому космологічному контексті. Так, проблема трансценденції не тільки аргументує ієрархію світобудови, але й визначає вектор змістовного цілепокладання людської життєдіяльності. З огляду на це, культура як суто людське надбання передбачає необхідність формування унікального фокусу сприйняття сущого, пізнавально-аксіологічного та сутнісного, який реалізується шляхом пайдеї. Іншими

словами, метафізика в античній культурі – це спосіб і шлях поєднання людського і божественного, земного і сакрального, плінного і вічного. Професор університету Нотр-Дам (США) М. Дж. Лакс зазначає наступну закономірність: «Отже, в Арістотеля ми бачимо два різні підходи до того, чим є метафізика. З одного боку, існує ідея партикулярної дисципліни, що займається визначенням перших причин – зокрема, Бога; з іншого боку, існує ідея загальної або універсальної дисципліни, завданням якої є розгляд речей з перспективи того, що вони суцї або існуючі, і забезпечення загальної характеристики всієї царини суцього. На перший погляд виглядає, що ці дві концепції метафізики конфліктують між собою. Важко зрозуміти як одна дисципліна може бути водночас партикулярною і загальною» [Лакс, 2015]. Спробуємо запропонувати наступний спосіб розв'язання цього протиріччя.

Гносеологічна прірва між загальним і унікальним може бути справді заповнена лише надприродним чином. Такий магічний міст, що зв'язує конкретне і абстрактне, – це метафізика. Метафізика – найвища форма раціональності. Основа філософії як такої, навіть якщо концепція спрямована на критику чи неприйняття метафізики. Арістотель визначає метафізику як «пізнання перших початків». Тому в ситуації, коли для вирішення певного проблемного поля потрібно вказати пояснювальний принцип або основу явища, необхідно застосувати метафізичний підхід. Пайдея як фокус сприйняття суцього в множині його можливих модифікацій, але в межах субстанціальної сутності, навчає людину бачити річ поза-контекстуально, в абстрактно-універсальних вимірах смислу. Метафізика не є контекстним утворенням. Метафізика як знання граничного рівня абстракції детермінує контекст, що надає їй статус чистої теорії про універсальні сутнісні основи існування та пізнання світу. Диференціація, визначення сутності явища через виявлення його онтологічної межі – це бунт проти міфологічного ізоморфізму, з одного боку, та початок філософської рефлексії, з іншого. Софістика наочно демонструє довільність певного типу соціальної структури, метафізика обґрунтовує субстанціальність соціальності. Іншими словами, метафізика конструє людину в світі таким чином, що поле її діяльності не обмежується операціями із суцим. Форма дій будь-якого зібраного суб'єкта онтологічно детермінована, тобто санкціонована цілісністю Буття. В цьому і полягає зміст трансцендування: подолання меж наявного буття. Тому і екзистенція – це буття, що випереджає саме себе. Не складно помітити, що всі ці терміни: метафізика, трансцендування, екзистенція – в своїй основі передбачають своєрідні просторові інтуїції. І цей факт також не випадковий. А історія триває...

Середньовічна метафізика волі акцентує емоційно-мотиваційні детермінанти світоглядних запитів людини. Проблема трансценденції набуває визначень морально-етичної телеології, як в індивідуальному, так і в універсальному контексті. Такі філософські стратегії знаходять безпосереднє втілення в середньовічній культурі, всі складові якої є елементами діалогу з Абсолютом засобами символізації. Філософія Ренесансу є, по суті, обґрунтуванням сакрального статусу культури, в координатах якої творчість визначено як чисту трансценденцію, абсолютну цінність і мету. Наступні століття становлення та ствердження класичної раціональності піддають абсолютизації прагматизм пізнання, що знаходить прямий відбиток в проблемі методу й пошуках «об'єктивної трансценденції». Реалізація методології трансцендування відбувається шляхом впровадження категорій причини, міри та символу до світоглядних орієнтацій і визначень людини. З одного боку, ці категорії розкривають зміст діалектики Єдиного та множинного, цілого та частки, а з іншого, концептуалізують алгоритми практик взаємодії людини зі світом: фізичним, соціальним, персональним. Великий Кант безапеляційно стверджує: метафізика – це синтетичне знання (саме дійсність надає нам зміст міркувань). Проте чіткий детермінаційний зв'язок між об'єктом і суб'єктом вельми проблематичний, адже причина логічно не доказова. Тому метафізика досліджує не сутність предмету, а його походження в царині логіки. На противагу догматичній метафізиці, в якій причина мала інтерпретацію як «фатум речі», внутрішня сила і потенція, кантіанська метафізика розуміє причину як силу

суб'єкта, що закладає її у досвід і здійснює його. А якщо згадати визначення культури як способу передачі досвіду між поколіннями, то метафізика логічно постає як детермінована культурою призма сприйняття та аналітики суцього.

Проте справедливо, що «Дуже абстрактна і спекулятивна природа раціоналістської метафізики зробила її зручною мішенню для критики з боку емпіристів» [Лакс, 2015]. То що становить предмет метафізики? Стендфортська енциклопедія зауважує: «Античні та середньовічні філософи могли б сказати, що метафізика, як і хімія чи астрологія, повинна визначатися її предметом: метафізика була «наукою», яка вивчала «буття як таке», або «перші причини речей», або «речі, які не змінюються». Визначити метафізику таким чином вже неможливо з двох причин. По-перше, філософ, який заперечував існування тих речей, які колись розглядалися як складові предмета метафізики – першопричини чи незмінні речі – тепер вважатиметься таким, що робить метафізичне твердження. По-друге, існує багато філософських проблем, які зараз вважаються метафізичними проблемами (або принаймні частково метафізичними проблемами), які жодним чином не пов'язані з першопричинами або незмінними речами – проблема свободної волі, наприклад, проблема психічного та фізичного» [Metaphysics, 2014]. І згодом, «Можливо також, що метафізика не має внутрішньої єдності. Ще сильніше, можливо, немає такого поняття, як метафізика – або, принаймні, нічого такого, що заслуговує того, щоб його називали наукою, дослідженням чи дисципліною. Можливо, як пропонували деякі філософи, жодне метафізичне твердження чи теорія не є ні істинним, ні хибним. Або, можливо, як пропонували інші, метафізичні теорії мають істинні цінності, але неможливо з'ясувати, якими вони є» [Ibid]. Відповідно, «... питання «як можлива метафізика?», питання про умови й підстави її існування зберігає свою *актуальність*» [Гусев, 2016, с. 10].

З середини ХХ ст. метафізика переживає дійсно пекельні часи нищівної критики [Fisher, 2017]. І проблема її захисту та легітимізації залишається так само актуальною. Так, прагнення відмови від метафізичного обґрунтування істини продукує розвиток дефляційних моделей пізнання, сумнівних в своїх інтенціях та результативності [Steinberg, 2020]. З огляду на історичну традицію критики метафізики, своєрідною її адаптацією до сучасного світу є тенденція її інтерпретації як мета-нарративу, великої оповідки про істину, сутність, ідентичність, свободу та ін. [Heller, 2004]. Постмодерна критика метафізики абсолютизує соціальні техніки детермінації універсальних категорій. Відповідно, смисловою конструкцією сучасної культури стає «метафізика відсутності», або безособова онтологія. З огляду на таку світоглядну установку справедливим видається твердження про характер сучасної соціокультури як «апологетики апокаліптичного світу».

Постмодерна епоха «великого синтезу» передбачувано продукує аргументи на користь об'єднання природничих наук із метафізикою й теологією [Thomas, 2009]. Доцільність такого поєднання пояснюється ієрархією родо-видових сутностей, критичний аналіз яких сприятиме розвитку філософії науки. Тому закономірно, що критика метафізики часто супроводжується закликами до реформації її методології, а саме обґрунтуванні необхідності перетворення інтелектуальної традиції в емпіричну, що по суті, проєктує метафізику нового зразку [Hindess, 2014]. Яким чином абстрактні знання пов'язані із конкретними вчинками? Сутність цього зв'язку сформована і структурована відповідними здібностями та вправляннями, що є відбитком імпліцитної метафізики розуму і знання [Frost, 2019]. Відповідно, будь яке практичне знання метафізично вмотивоване. Адепти натуралістичних концепцій стверджують, що істинними є тільки ті теорії, що мають придатні для спостереження наслідки [McLeod, 2013]. Суперечлива позиція в цілому, а відносно сутності метафізики – безнадійна.

Критична теорія в своєму розвитку прагне до метафізично нейтрального варіанту методології [Reeves, 2016]. Проте ігнорування метафізичних передумов проковує особливі труднощі щодо філософських досліджень, особливо в руслі критичного реалізму. Протягом першої половини ХХ століття основною метою аналітичної метафізики було сформулювати та захистити реалізм. Ідеалісти вважали, що все, про що розум міг

усвідомлювати, повинно бути певним чином ментальним або розумовим [Grayling]. Разом з тим, аналітико-континентальний розкол сучасної філософії актуалізує медіативні функції метафізики, що пояснює зв'язок між натуралістичними теоріями та етикою людського суспільства [Meijer, 2018]. Природа і сутність цього зв'язку далека від однозначного визначення, але його наявність формує чітку перспективу важливих для світової спільноти філософських розвідок. Розподіл аналітичної метафізики на натуралістичну та ненатуралістичну здійснюється відповідно до очевидності та переконливості наслідків її онтологічних тверджень і характеру кореляції з науковою методологією пізнання [MacLaurin, 2012]. Відповідно, натуралістична метафізика є доцільним інтелектуальним зусиллям, цінність якого легітимізована соціумом; ненатуралістична метафізика передбачає інші стандарти розвитку, а саме через підвищення ясності та точності висловлювання теорій.

Проте описова метафізика є ілюзією універсального знання [D'Oro, 2013], оскільки без аналітики сутностей першого порядку будь-яка філософська концепція стає взірцем «кругової поруки» аргументів, що не дає відповіді, а примножує коло запитань. Метафізичне знання складно назвати монолітним, швидше навпаки, метафізика як філософська наука пропонує множину змістовних теорій і корисних ідей. Плюралізм метафізичних теорій часто виступає предметом критики як показник псевдо-реалістичності, недоказовості та хибності її положень. Таку множину можливо пояснювати як комплекс функціонально або евристично еквівалентних дискурсів [Allen, 2018], кожен з яких містить достатній потенціал для пізнання світу як цілості і його окремих феноменів.

Метафізика як гранично абстрактний спосіб пізнання світу є полем філософських баталій між спекулятивним реалізмом, що прагне пізнати світ неупереджено, та феноменологією, що обмежує знання сферою суб'єктивності [Girardi, 2017]. Проблема концептуалізації феноменальних величин ґрунтується на метафізичній категоріальній парі кількості та якості, а також неможливості демонстративних уявлень про деякі наші феноменальні відчуття [Lam, 2019]. Таким чином, розрив між феноменальним та фізичним світом потребує метафізичного методу обґрунтування. Згадаємо, що М. Гайдеггер актуалізує проблему подолання метафізики та/або необхідності її аутентичного розвитку. Але таким чином створює артикуляцію негативної метафізики [Alweiss, 2007], або «в результаті екзистенціального напрямку неklasичної філософії етико-естетична онтологія персоналізму становить структурне ядро неklasичної метафізики» [Ігнат'єв, 2012, с. 123]. Метафізика як метод інтелегібельної спекуляції піддається суттєвій критиці і з огляду на абстрактність, граничність категоріального апарату, і відповідно до її невизначеного прагматичного призначення, оскільки універсальне в сучасному дискурсі означає дієвий зв'язок, відтворюваність якого дає необхідні підстави для практики технології та виробництва.

Чудову метафору для ілюстрації специфіки суто наукового та метафізичного пізнання пропонує Аманда К. Брайт з Лісабонського університету: «Можна сказати, що вчені прагнуть до фотографії світу з надвисокою роздільною здатністю. Замість фотографа наш метафізик був би чимось на зразок імпресіоністів» [Bryant, 2017].

Відомий Гарвардський професор Г. де Діжн [De Dijn, 1999] на прикладі філософії Нового часу доводить, що сучасні стратегії філософствування є своєрідними алюзіями загального пафосу Просвітництва. На його думку, метафізика як метод пізнання не суперечить не тільки сучасним реаліям соціокультурного життя, але органічно єдина із наукою в найвищих формах її об'єктивації та прагматизму: «Одна з найновіших форм – дуже в моді – це метафізика, яка, як не парадоксально, покладається на саму науку і звертається до спекуляції, що з неї випливають, щоб відновити чарівну антропоцентричну картину гордості за своє місце: людство, квітка життя на цій планеті, як вважається, є центром, на який все орієнтоване. Таким чином, виникає новий союз між наукою та релігією, нове примирення природи та людства. Навіть при дослідженні розуму й мозку

деякі філософи сподіваються показати, що поведінка людини передбачає нематеріальний принцип. У цій формі метафізики саме наука реабілітує картину затишного Всесвіту та неповторності людства; це також сприятиме більшому пануванню природи (і до певної точки самого себе). Тривожна перспектива колись різних наукових нововведень компенсується реалістичною або фундаменталістичною філософією науки, яка обґрунтовує віру у фіксовану суть істини, яка все ближче наближається (такою, що можна повірити, що нові «конгеніальні» погляди науки не будуть кардинально підірваним у майбутньому) [De Dijn, 1999, p. 67]».

Професор університету Антверпену Г. де Вріз [De Vriese, 2008] переконаний, що критика метафізики є невід'ємним атрибутом самої метафізики. Автор називає це своєрідним «типовим паттерном», циклічним, або колоподібним зв'язком передумов та висновків. На відміну від стереотипних тверджень про кризу метафізики, автор наполягає на кризі саме критичних процедур метафізики, які є запорукою її динаміки та розвитку. Автор переконаний, що така замкнена корпускулярна модель метафізичного знання є міфологемою, яка деформує сприйняття й аналітику неспростовних аргументів актуальної дійсності: «Таким чином, запропоновано два відверто суперечливих пояснення, щоб пояснити парадоксальну ситуацію відновленого інтересу до метафізики в сучасній постметафізичній епосі. Хоча перше пояснення розглядає замовчування модерністської філософії з її категоричним засудженням метафізики як головного досягнення постмодернізму, інше пояснення тлумачить постмодернізм як кваліфікування належних амбіцій метафізики. І все-таки, наскільки дві інтерпретації відрізняються, вони мають важливий спільний елемент. Вони поділяють думку про те, що сучасна філософія вже не пропонує місця для обґрунтованої, радикальної відмови від метафізики. Згідно з першим поясненням, радикальна критика метафізики нарешті була подолана; відповідно до другого, вона стала зайвою (і навіть контрпродуктивною). Як наслідок, критика метафізики – явного філософського протистояння метафізичному мисленню – практично зникла з сучасної філософської сцени. [De Vriese, 2008, p. 314]».

Г. де Вріз наполягає, що абсурдно розглядати метафізику як монументальну та інваріантну систему. Метафізичне знання є неусувним у філософствуванні будь-якого типу та гатунку: «Декларації про те, що метафізика застаріла або витіснилася в сучасній інтелектуальній культурі, або здатна протистояти реінтеграції в метафізику. Ці декларації відносять метафізику до минулих часів, до «смітнику історії», спираючись на очевидні сили історичних фактів (Великий Лісабонський землетрус, Французька революція, Голокост) або кардинальні зміни в соціальних, політичних, економічних і загально інтелектуальних умовах (Просвітництво, Промислова революція). Тут інтуїтивний вплив посилення на ці факти чи зміни покладається на протилежну метафізику [Ibid, p. 333]». Іншими словами, декларації відмови від метафізики (з огляду на важливі обставини) є, по суті, альтернативним модусом застосування метафізичного методу пізнання.

Про варіабельність застосування метафізики як методу переконливо зазначає Дж. Барріс [Barris, 2015]. Він аргументує системно-формалізуючий зміст метафізичної думки. Цілісність фокусу сприйняття та аналітики явищ світу, по суті, легітимізує широкий спектр когнітивних та оціночних операцій та практик, зміст яких апріорі не може бути унітарним і тотожним. Тому різноманітні «справжні суперечності», що фіксуються та артикулюються формальною логікою, є адекватним відображенням плюралістичного контексту об'єктивної дійсності: «На закінчення дозвольте припустити, що ми самі частково складаємось в усвідомленні та діяльності осмислення, і реальність почуття, про яку я стверджував, є в нашому випадку, таким чином, також питанням нашої онтології й метафізики в сенсі структури дійсності й не тільки її дослідження. Це випадок, коли реальність сенсу та реальність у більш повному онтологічному значенні збігаються» [Ibid, p. 80]. Відповідно, сфера сенсу не є сталою та константною, а конкретика в такій методології є рушієм розвитку й вдосконалення загальних схем легітимізації сенсу.

За такою ж логікою обґрунтування предмета метафізики та аргументацію щодо легітимності її статусу в сучасному гуманітарному дискурсі будують Б. В. Козак [Козак, 2020], В. І. Гусев [Гусев, 2016] і деякі інші українські дослідники. Метафізика як спекулятивний рівень граничних абстракцій визначає загальний контур реалізації та здійснення культури, від конкретно-історичного тлумачення яких залежить зміст культурного простору існування людини. Якщо метафізика культури акцентує константні принципи специфіки людського буття, то ефективність і дієвість рефлексії феномену культури здійснюється шляхом визначення основоположного для певної епохи діалектичного протиріччя: «культура/природа», «культура/історія», «культура/соціум», «культура/особистість». Ґрунтовним і мудрим є висновок В. К. Суханцевої: «Звідси в підставі культури спочатку лежить антиномія, опозиція, смислова бінарність, діалог, роздвоєння Єдиного, нарешті. І всі, хто замислювалися над цим предметно і спеціалізовано, тобто філософи, в незліченному потоці інтерпретаційних зусиль намагалися знайти Єдине, яке долає власну роздвоєність. Так зародилася діалектика і одночасно, як прокляття початкової роздвоєності її культурної підстави, – її Інше, метафізика» [Суханцева, 2006, с. 93].

Класична західноєвропейська парадигма метафізики продукує підстави для інтерпретації культури як простору ствердження ідеалів, монументальність якої є одночасно і причиною, і наслідком свого існування. А філософія в такому ключі розуміється як дійсний рівень здійснення культури, а не археології слідів і артефактів факту її буття. Відповідно, метафізика є вираженою смисловою конструкцією культури, яка продукує певний тип мислення, пам'яті й ідентифікації, тобто суб'єктивності; та соціальності як етико-аксіологічної моделі взаємодії з Іншим. Отже, постає питання про взаємну кореляцію метафізики та культури, способу їх взаємного визначення та детермінації.

Призначення метафізики культури полягає в прагненні «прояснити буттєвий статус культури» [Бурлака, 2009, с. 16], стверджує Д. Бурлака, разом з цим зазначаючи, що «термін «метафізика культури» розглядається як еквівалент терміну «богослов'я культури», який в російській релігійній філософії використовувався набагато частіше» [Там саме, с. 18]. Такий спосіб визначення метафізики культури є ангажованим і не-науковим, або принаймні, фрагментарним і суперечливим. Тому спробуємо сформулювати більш коректний варіант дефініції.

Нескладно помітити, що вся західноєвропейська метафізика – це виклик проти поганої нескінченності, прагнення досягнути розумом, впорядкувати, а отже підкорити часо-просторовий горизонт. Концепція сутності простору передбачає наявність елемента, здатного створити систему, і, відповідно, можливості подальшої локалізації предмета. Культура – це такий збір простору в інтелігібельній конструкції. Це специфічний характер людського буття у Всесвіті, такий спосіб перебування у світі.

Метафізика – це наука про граничні підстави життя та мислення. Онтологія – це наука про життя в його екзистенційності, формаціях та модусності. Метафізика – це область позиціонування меж ноуменальної сфери, можливостей позначення модусів, а також визначення областей, де справедлива лише чиста інтелігібельність, тобто трансцендентність. Онтологія – це область розширення модусів, коли сенс виражається через:

- а) простір – час;
- б) субстанція – акциденція;
- в) можливість – ймовірність, що стає сутністю.

Метафізика, постулюючи та апелюючи до онтології, із просторовості чистої присутності, експлікує інтелігібельну конструкцію, сутність. Сутність – це мета відношення людини до світу, суще як просторова одиниця та локальність є умовою і передумовою життя як такого та сутності як предмету рефлексії. Вже антична метафізика споглядання постулює розрив між суцям як просторово представленим і суттю як інтелігібельною

конструкцією. Людина натрапляє на річ, дану як наявну в екзистенційному горизонті присутності. Сутність як автентичність сенсу виступає для «Его» як об'єкт трансцендентності, – такою є онтологія речі.

Виходячи з вищесказаного, простір – це область локалізації «Его» і поле трансценденції одночасно. Таким чином, подібне тлумачення можливе лише в тому випадку, якщо такою можливістю володіє життя, за його іманентним припущенням. Взаємні переходи трансцендентальної та екзистенціальної інтенсивності визначають не тільки ноуменальні простори, його математичне вираження, але, в першу чергу, можливість його безпосереднього переживання та відчуття життєвого світу як стабільно розташованого, «схопленого», «обжитого». Тож стає очевидною причинність просторово-структурної діяльності людини, що моделює та створює світ у просторово-пластичній манері, надаючи сутності конструктивність онтологічного відношення. Горизонт людського існування не слід сприймати як деструкцію або анігіляцію біологічного простору. Така загроза дійсно існує, але було б безпідставно стверджувати безальтернативний характер такого відношення.

Відчуття субстантивоване за допомогою межі. Метафізика – це методологія встановлення межі. Відповідно до метафізичного пізнання, Всесвіт є єдиним, просторовим контекстом. Фізика досліджує заданий контекст, а метафізика розглядає даність як єдність з метою встановлення сенсу. Фізика вивчає світ і приходить до його основи як порожнечі. Метафізика окреслює межі, досліджує дещо як цілісність, як факт, як річ, що має сутність або істотне. Фізика продукує небуття простору як одиниці. Метафізика – це умова, презумпція «буття» як межі пізнання світу. Якщо втрачена цілісна модель світу – відображення стає неможливим. Думка беззахисна перед поганою нескінченністю. Тому фізиці потрібна конвенція з метафізикою як відображенням межі, яка розуміє простір як область здатності людини «бути», встановлювати співвідношення суб'єкта і об'єкта. Людина окреслює ойкумену, «закинутість» як основний екзистенціал. Це означає залучити незнайоме з метою оволодіння. Метод «приручення» речі – це експлікація її внутрішньої основи. Це відбувається створенням особливого зрізу реальності, а саме семіотичного простору. Людина пізнає річ, називаючи, встановлюючи межу і укладаючи сенс. Такий підхід дає нам пояснення просторових орієнтацій на рівні горизонталі. Відносно максимально широким і логічним буде постановка питання: чи існує лише метафізична категорія, чи дійсно є онтологічні підстави для спекулятивного розсуду цілісності Всесвіту? Простір існує як онтологічно задане, але думка має здатність і можливість його структурування.

Сфера діяльності спостерігача полягає у з'ясуванні структури простору (координати відстані, відношення та інше). Чи є структура Всесвіту? Ні, є лише можливість такої структури. Метафізика через простір культури дозволяє емпірично відчувати Всесвіт як одиницю (ми маємо на увазі як єдність, встановлюючи структуру), припускати наявність сенсу.

Оскільки «культура є інтерсуб'єктивний простір людської духовності, що не зводиться до предметно-діяльній визначеності», і «дух і культура відносяться до проблемного поля метафізики, виступаючи їхнім спільним артіомі» [Суханцева, 2006, с. 22], метафізика культури – це сфера філософського дослідження феномену культури в її граничних, позадосвідних, сутнісних принципах історичного розвитку й смислових трансформацій.

Ретроспективний аналіз західноєвропейської метафізики засвідчує послідовний і змістовний процес якщо не інтеріоризації простору й часу, тоді логічного наголосу їх антропного визначення та виміру, і особливо безапеляційний в контексті культури. Тому обґрунтованим є визначення феномену культури як специфічно людського способу освоєння простору та підкорення часу, а свідомості – як топології рефлексивних практик.

Діалектичний принцип протиріччя між простим і складним розкривається в концепції простору. З одного боку, поняття простору передбачає деяку єдність, сутність

ядра, що зберігає цілокупність об'єкта значень. З іншого боку, простір необхідно розуміти як різноманітний, багаторівневий, що містить безліч модусів. Існує акт думки трансцендентального суб'єкта, щоб зрозуміти простір як щось єдине. Відповідним дослідженням такої інтерпретації буде метафізика й онтологія. Якщо акцентувати увагу на різноманітності – тоді неминучим є перехід до емпірики, до методології природничих наук. У будь-якому разі, зміст природничих наук будується за принципом опису, дескрипції. Метафізика, навпаки, встановлює семантичну конструкцію для реалізації гносеологічних процедур, дає ключ до інтерпретації простору як осмисленої реальності.

Отже, класична метафізика з моменту її виникнення і протягом усього довгого, змістовного та продуктивного існування є своєрідною орієнтацією у просторі. Не випадково досить часто терміни «метафізика» та «онтологія» фігурують як синоніми. Метафізика – це спосіб пізнання природно структурованого життя, суттєвою основою якої є вічність. Постійність змін – в цьому полягає зміст метафізичних знань. Виходячи з цього принципу, картина світогляду, властива тій чи іншій епосі, базується на певній просторовій метафорі. Саме у прагненні до змістовно-символічної абстракції простору на відміну від конкретики локалізації суцього полягає алібі метафізичного знання, найбільш монументальним наслідком якого є феномен культури. Мова, символ, каузальність, цінність є надлишковими з точки зору тривіальної вітальності. Але саме вони визначають горизонт становлення людяності, тобто суб'єктивності та соціальності. І всі спроби критики й негачі метафізики є прагненням позбутися цієї надлишковості в проєктах подолання онтологічної невизначеності сутності та екзистенції людського життя. «Добре бути баобабом!» – таким по суті є лейб-мотив тотальної відмови від метафізики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Allen S. R. Can Metaphysical Structuralism Solve the Plurality Problem? *International Journal of Philosophical Studies*, 2018. V. 26. Issue 5: Substantialism, Factualism, and Structuralism: A Philosophical Dispute. P. 722-746. <https://doi.org/10.1080/09672559.2018.1544732>
- Alweiss L. Leaving Metaphysics to Itself. *International Journal of Philosophical Studies*, 2007. V. 15. Issue 3: Klaus Held: Reflections on Time, Mood, and Phenomenological Method. P. 349-365. <https://doi.org/10.1080/09672550701445225>
- Barris Jeremy. Metaphysics, Deep Pluralism, and Paradoxes of Informal Logic. *International Journal of Philosophical Studies*, 2015. V. 23. Issue 1. P. 59-84. <https://doi.org/10.1080/09672559.2014.961506>
- Bryant A. K. What's Metaphysics All About? Retrieved from: *IAI News*. 2017. 15th August. <https://iai.tv/articles/what-is-metaphysics-all-about-auid-870>
- Buford Ch., Allhoff F. Neuroscience and Metaphysics. *The American Journal of Bioethics*, 2005. V. 5. Issue 2. P. 34-36. <https://doi.org/10.1080/15265160590960258>
- De Dijn H. The vicissitudes of metaphysics in the Modern Age. *South African Journal of Philosophy*, 1999. V. 18, Issue 1. P. 61-73. <https://doi.org/10.1080/02580136.1999.10878178>
- De Vriese H. The Myth of the Metaphysical Circle: An Analysis of the Contemporary Crisis of the Critique of Metaphysics. *Inquiry. An Interdisciplinary Journal of Philosophy*. 2008. V. 51, Issue 3. P. 312-341. <https://doi.org/10.1080/00201740802120772>
- D'Oro G. The Philosopher and the Grapes: On Descriptive Metaphysics and Why It Is Not 'Sour Metaphysics'. *International Journal of Philosophical Studies*, 2013. V. 21. Issue 4. P. 586-599. <https://doi.org/10.1080/09672559.2013.833959>
- Fisher A. R. J. Donald C. Williams's defence of real metaphysics. *British Journal for the History of Philosophy*, 2017. V. 25. Issue 2. P. 332-355. <https://doi.org/10.1080/09608788.2016.1266461>
- Frost K. A metaphysics for practical knowledge. *Canadian Journal of Philosophy*, 2019. V. 49. Issue 3. P. 314-340. <https://doi.org/10.1080/00455091.2018.1516972>
- Girardi L. Phenomenological Metaphysics as a Speculative Realism. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 2017. V. 48. Issue 4. P. 336-349. <https://doi.org/10.1080/00071773.2017.1362778>

- Grayling A.C. Metaphysics. Britannica. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/metaphysics>
- Guorong Y. Metaphysics. Reconstruction and Reflection. *Contemporary Chinese Thought*, 2012. V. 43. Issue 4. P. 7-26. <https://doi.org/10.2753/CSP1097-1467430401>
- Habermas J. Metaphysics as a way of life. *Economy and Society*, 1994. V. 23. Issue 1. P. 93-118. <https://doi.org/10.1080/03085149400000015>
- Heller A. The Unmasking of the Metaphysicians or the Deconstructing of Metaphysics? *Critical Horizons. A Journal of Philosophy and Social Theory*, 2004. V. 5. Issue 1. P. 401-418. <https://doi.org/10.1163/1568516042653602>
- Hindess B. Bringing Metaphysics Back In? *History of European Ideas*, 2014. V. 40. Issue 1: The Humanities in Australia: Reflections on the Work of Ian Hunter. P. 44-49. <https://doi.org/10.1080/01916599.2013.784032>
- Lam D. Metaphysics of quantity and the limit of phenomenal concepts. *Inquiry. An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 2019. V. 6. Issue 3. P. 247-266. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2018.1446049>
- Maclaurin J., Dyke H. What is Analytic Metaphysics For? *Australasian Journal of Philosophy*, 2012. V. 90. Issue 2. P. 291-306. <https://doi.org/10.1080/00048402.2011.587439>
- McLeod M., Parsons J. Maclaurin and Dyke on Analytic Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 2013. V. 91. Issue 1. P. 173-178. <https://doi.org/10.1080/00048402.2012.730534>
- Meijer M. A peculiar enterprise. The fate of metaphysics in a naturalist climate. *International Journal of Philosophy and Theology*, 2018. V. 79. Issue 1-2. P. 1-17. <https://doi.org/10.1080/21692327.2017.1402691>
- Metaphysics. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2014. Oct. 31. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/metaphysics/>
- Milne P. Modal metaphysics and comparatives. *Australasian Journal of Philosophy*, 1992. V. 70. Issue 3. P. 248-262. <https://doi.org/10.1080/00048409212345151>
- Nye H. Metaphysics before method? *Jurisprudence. An International Journal of Legal and Political Thought*, 2019. V. 10. Issue 2. P. 246-254 <https://doi.org/10.1080/20403313.2019.1620001>
- Parsons J. Real Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 2004. V. 82. Issue 3. P. 530-532. <https://doi.org/10.1080/713659866>
- Reeves C. Beyond the Postmetaphysical Turn: Ethics and Metaphysics in Critical Theory. *Journal of Critical Realism*, 2016. V. 91. Issue 1. P. 217-244. <https://doi.org/10.1080/14767430.2016.1171666>
- Steinberg A. Paradigmatic Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 2020. V. 98. Issue 2. P. 403-409. <https://doi.org/10.1080/00048402.2019.1695279>
- Thomas O. Metaphysics and Natural Science. *Theology and Science*, 2009. V. 7. Issue 1. P. 31-45. <https://doi.org/10.1080/14746700802617113>
- Wheeler III S. C. Introduction to Metaphysics. *The European Legacy. Toward New Paradigms*, 2015. V. 20. Issue 1. P. 100-101. <https://doi.org/10.1080/10848770.2014.976935>
- Бурлака Д. К. Метафізика культури. Санкт-Петербург: РХГА, 2009, 352 с.
- Гусев В. І. Метафізика як філософська наука. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Т. 180. Філософія та релігієзнавство. С. 3-11.
- Ігнат'єв В.А. Некласична метафізика. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2012, № 1 (5). С. 117-125
- Козак Б.В. Термінологічне співвідношення «метафізики» і «онтології» як проблема і можливість. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філософія*. 2020. Т.31 (70). № 1. DOI <https://doi.org/10.32838/2709-2933/2020.1/02>
- Лакс М. Вступ до сучасної метафізики (уривок). Природа метафізики – деякі історичні рефлексії. *Університетська кафедра*. 2015. № 4. С. 159-174. <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/12335/159-174.pdf;jsessionid=77B52704718F54C0AF736E484E064C1F?sequence=1>
- Суханцева В. К. Метафізика культури, 2006. Киев: Факт. 368 с.

Яценко Олена Дмитрівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри методології науки та міжнародної освіти, факультет менеджменту освіти та науки

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

вул. Пирогова, 9, кім 129, Київ, Україна, 01601

E-mail: yatsenkood@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0584-933X>

Стаття надійшла до редакції: 26.06.2021

Схвалено до друку: 10.09.2021

PURPOSE OF METAPHYSICS: APOLOGY OF OVERAGE

Yatsenko Olena D.

PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of Methodology of Science and International Education, Faculty of Management of Education and Science

Dragomanov National Pedagogical University

Pirogova st., 9, room 129, Kyiv, Ukraine, 01601

E-mail: yatsenkood@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0584-933X>

ABSTRACT

The article consistently substantiates the statement about the non-contextual nature of metaphysical knowledge. It is proved that metaphysics as knowledge of the limit level of abstraction determines the context, which gives it the status of a pure theory of the universal essential foundations of existence and knowledge of the world. Also, metaphysics as a speculative level of boundary abstractions determines the general contour of the realization of culture, on the specific historical interpretation of which depends the content of the cultural space of human existence. It is hypothesized that the metaphysics of culture emphasizes the constant principles of the specificity of human existence, and the effectiveness and efficiency of reflection on the phenomenon of culture is carried out by determining the fundamental for a particular era dialectical contradiction. Accordingly, metaphysics is a pronounced semantic construction of culture, which produces a certain type of thinking, memory and identification, i.e. subjectivity; and sociality as an ethical-axiological model of interaction with the Other. It is argued that classical metaphysics since its inception and throughout its long, meaningful and productive existence is a kind of orientation in space. The author argues that culture is a collection of space in an intelligible structure, the specific nature of human existence in the universe, the way of human being in the world. Space in the metaphysics of culture means the area of localization of the "Ego" and the field of transcendence at the same time. It is argued that metaphysics through the space of culture allows us to empirically feel the universe as Unite, to assume the existence of meaning. The concept of metaphysics of culture as a sphere of philosophical research of the phenomenon of culture in its boundary, extra-experiential, essential principles of historical development and semantic transformations is defined. Based on the analysis, the author summarizes the definition of the phenomenon of culture as a specifically human way of mastering space and the conquest of time, and consciousness - as a topology of reflective practices.

Keywords: *metaphysics, metaphysics of culture, space, subjectivity, sociality.*

REFERENCES

- Allen S. R. (2018). Can Metaphysical Structuralism Solve the Plurality Problem? *International Journal of Philosophical Studies*, 26, 5: *Substantialism, Factualism, and Structuralism: A Philosophical Dispute*, 722-746. <https://doi.org/10.1080/09672559.2018.1544732>
- Alweiss L. (2007). Leaving Metaphysics to Itself. *International Journal of Philosophical Studies*, 15, 3: *Klaus Held: Reflections on Time, Mood, and Phenomenological Method*, 349-365. <https://doi.org/10.1080/09672550701445225>

- Barris J. (2015). Metaphysics, Deep Pluralism, and Paradoxes of Informal Logic. *International Journal of Philosophical Studies*, 23, 1, 59-84. <https://doi.org/10.1080/09672559.2014.961506>
- Bryant A. K. (2017). What's Metaphysics All About? *LAI News*, 15 August. <https://iai.tv/articles/what-is-metaphysics-all-about-auid-870>
- Burlaka D. K. (2009). *Metaphysics of culture*. Sankt-Peterburg: RKHGA. [in Russian].
- Buford Ch., Allhoff F. (2005). Neuroscience and Metaphysics. *The American Journal of Bioethics*, 5, 2, 34-36. <https://doi.org/10.1080/15265160590960258>
- De Dijn H. (1999). The vicissitudes of metaphysics in the Modern Age. *South African Journal of Philosophy*, 18, 1, 61-73. <https://doi.org/10.1080/02580136.1999.10878178>
- De Vriese H. (2008). The Myth of the Metaphysical Circle: An Analysis of the Contemporary Crisis of the Critique of Metaphysics. *Inquiry. An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 51, 3, 312-341. <https://doi.org/10.1080/00201740802120772>
- D'Oro G. (2013). The Philosopher and the Grapes: On Descriptive Metaphysics and Why It Is Not 'Sour Metaphysics'. *International Journal of Philosophical Studies*, 21, 4, 586-599. <https://doi.org/10.1080/09672559.2013.833959>
- Fisher A. R. J. Donald C. (2017). Williams's defence of real metaphysics. *British Journal for the History of Philosophy*, 25, 2, 332-355. <https://doi.org/10.1080/09608788.2016.1266461>
- Frost K. (2019). A metaphysics for practical knowledge. *Canadian Journal of Philosophy*, 49, 3, 314-340. <https://doi.org/10.1080/00455091.2018.1516972>
- Girardi L. (2017). Phenomenological Metaphysics as a Speculative Realism. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 48, 4, 336-349. <https://doi.org/10.1080/00071773.2017.1362778>
- Grayling A.C. (2021). Metaphysics. *Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/metaphysics>
- Guorong Y. (2012). Metaphysics. Reconstruction and Reflection. *Contemporary Chinese Thought*, 43, 4, 7-26. <https://doi.org/10.2753/CSP1097-1467430401>
- Habermas J. (1994). Metaphysics as a way of life. *Economy and Society*, 23, 1, 93-118. <https://doi.org/10.1080/03085149400000015>
- Heller A. (2004). The Unmasking of the Metaphysicians or the Deconstructing of Metaphysics? *Critical Horizons. A Journal of Philosophy and Social Theory*, 5, 1, 401-418. <https://doi.org/10.1163/1568516042653602>
- Hindess B. (2014). Bringing Metaphysics Back In? *History of European Ideas*, 40, 1: *The Humanities in Australia: Reflections on the Work of Ian Hunter*, 44-49. <https://doi.org/10.1080/01916599.2013.784032>
- Husyev V. I. (2016). Metaphysics as a philosophical science. *NaUKMA Research Papers in Philosophy and Religious Studies*, 180, 3-11. [in Ukrainian].
- Ihnat'yev V.A. (2012). Non-classical metaphysics. *Philosophy of science: traditions and innovations*, 1 (5), 117-125. [in Ukrainian].
- Kozak B.V. (2020). The terminological correlation of "metaphysics" and "ontology" as a problem and opportunity. Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philosophy, 31 (70), 1. DOI <https://doi.org/10.32838/2709-2933/2020.1/02>. [in Ukrainian].
- Laks M. (2015). Introduction to modern metaphysics (excerpt). The nature of metaphysics – some historical reflections. *University department*, 4, 159-174. <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/12335/159-174.pdf;jsessionid=77B52704718F54C0AF736E484E064C1F?sequence=1>. [in Ukrainian].
- Lam D. (2019). Metaphysics of quantity and the limit of phenomenal concepts. *Inquiry. An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 6, 3, 247-266. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2018.1446049>
- Maclaurin J., Dyke H. (2012). What is Analytic Metaphysics For? *Australasian Journal of Philosophy*, 90, 2, 291-306. <https://doi.org/10.1080/00048402.2011.587439>
- McLeod M., Parsons J. (2013). Maclaurin and Dyke on Analytic Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 91, 1, 173-178. <https://doi.org/10.1080/00048402.2012.730534>
- Meijer M. (2018). A peculiar enterprise. The fate of metaphysics in a naturalist climate. *International Journal of Philosophy and Theology*, 79, 1-2, 1-17. <https://doi.org/10.1080/21692327.2017.1402691>

- Metaphysics. (2014). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, oct. 31. <https://plato.stanford.edu/entries/metaphysics/>
- Milne P. (1992). Modal metaphysics and comparatives. *Australasian Journal of Philosophy*, 70, 3, 248-262. <https://doi.org/10.1080/00048409212345151>
- Nye H. (2019). Metaphysics before method? *Jurisprudence. An International Journal of Legal and Political Thought*, 10, 2, 246-254. <https://doi.org/10.1080/20403313.2019.1620001>
- Parsons J. (2004). Real Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 82, 3, 530-532. <https://doi.org/10.1080/713659866>
- Reeves C. (2016). Beyond the Postmetaphysical Turn: Ethics and Metaphysics in Critical Theory. *Journal of Critical Realism*, 91, 1, 217-244. <https://doi.org/10.1080/14767430.2016.1171666>
- Steinberg A. (2020). Paradigmatic Metaphysics. *Australasian Journal of Philosophy*, 98, 2, 403-409. <https://doi.org/10.1080/00048402.2019.1695279>
- Sukhantseva V. K. (2006). *Metaphysics of culture*. Kiyev: Fakt. [in Russian].
- Thomas O. (2009). Metaphysics and Natural Science. *Theology and Science*, 7, 1, 31-45. <https://doi.org/10.1080/14746700802617113>
- Wheeler III S. C. (2015). Introduction to Metaphysics. *The European Legacy. Toward New Paradigms*, 20, 1, 100-101. <https://doi.org/10.1080/10848770.2014.976935>

Article arrived: 26.06.2021

Accepted: 20.09.2021